

УДК 316.454.4:316.6]:351.858(477)«364»

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.22>

Яна ПИЛИПЕНКО

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0009-0003-5863-5498

Ольга ШИРОБОКОВА

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0000-0002-8041-0944

Scopus Author ID: 57216867376

Бібліографічний опис статті: Пилипенко, Я., Широбокова, О. (2025). Первинна профілактика як стратегія зміцнення соціальної стійкості населення у воєнний час. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 183–192, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.22>

ПЕРВИННА ПРОФІЛАКТИКА ЯК СТРАТЕГІЯ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ НАСЕЛЕННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС

Стаття присвячена аналізу первинної соціальної профілактики як стратегічного інструменту зміцнення соціальної стійкості населення України в умовах воєнного стану. Авторки розглядають первинну профілактику як інтегровану систему превентивних, психоосвітніх та комунікаційних заходів, спрямованих на попередження соціальних ризиків, розвиток культури взаємопідтримки та підвищення рівня соціального капіталу.

Методологічну основу становлять міждисциплінарні підходи соціології, психології, соціальної роботи та публічного управління. У статті систематизовано міжнародний досвід (ВООЗ, ЮНІСЕФ, UNDP, OECD), визначено ключові виклики для українського суспільства, зумовлені війною, такі як масові переміщення населення, зростання тривожності, руйнування соціальних зв'язків та зниження довіри.

Особливу увагу приділено концепції «брендування соціальної поведінки», що передбачає формування позитивних моделей солідарної, відповідальної та емоційно стійкої поведінки як суспільної норми. Розкрито багаторівневу структуру профілактики (індивідуальний, груповий і громадський рівні) та представлено інструменти її реалізації: соціальні кампанії, освітні програми з розвитку стійкості, арт-терапевтичні практики, цифрові рішення та локальні ініціативи громад.

Проаналізовано приклади українських практик, зокрема діяльність освітніх інституцій, ветеранських хабів та громадських організацій. У висновках обґрунтовано, що первинна соціальна профілактика має трансформуватися у ключовий напрям соціальної політики воєнного та післявоєнного періоду, забезпечуючи не лише попередження ризиків, а й відновлення довіри, солідарності та психологічної стійкості суспільства.

Ключові слова: первинна профілактика, соціальна профілактика, соціальна стійкість, воєнний стан, соціальні ризики, брендування соціальної поведінки

Yana PYLYPENKO

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor at the Department of Sociology, Zaporizhzhya National University, 66 Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0009-0003-5863-5498

Olga SHIROBOKOVA

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor at the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhya National University, 66 Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0000-0002-8041-0944

Scopus Author ID: 57216867376

To cite this article: Pylypenko, Ya., Shirobokova, O. (2025). Pervynna profilaktyka yak stratehiia zmitsnennia sotsialnoi stiičnosti naselennia u voiennyi chas [Primary prevention as a strategy for strengthening the social resilience of the population in wartime]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 183–192, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.22>

PRIMARY PREVENTION AS A STRATEGY FOR STRENGTHENING THE SOCIAL RESILIENCE OF THE POPULATION IN WARTIME

The article examines primary social prevention as a strategic mechanism for strengthening social resilience in Ukraine during the period of martial law. The authors conceptualize primary prevention as an integrated system of preventive, psycho-educational, and communication tools aimed at reducing social risks, fostering a culture of mutual support, and enhancing social capital.

The methodological framework combines sociological, psychological, social work, and public administration approaches. The study systematizes international practices (WHO, UNICEF, UNDP, OECD) and highlights key challenges caused by the war, including mass displacement, increased anxiety, weakened social ties, and declining institutional trust.

Special attention is given to the concept of “branding social behaviour,” which frames socially responsible, emotionally resilient, and solidarity-based behaviour as a desirable social norm. The article outlines a multilevel prevention model (individual, group, and community levels) and details relevant tools such as social awareness campaigns, resilience-building educational programs, art-therapy initiatives, digital solutions, and community-based projects.

Examples of Ukrainian practices, including activities of educational institutions, veteran hubs, and civil society organizations, are analyzed. The authors conclude that primary social prevention should become a central direction of Ukraine’s social policy during the war and post-war recovery, serving not only to mitigate risks but also to rebuild trust, strengthen solidarity, and support long-term psychological and social resilience.

Key words: primary prevention, social prevention, social resilience, martial law, social risks, branding of social behavior.

Актуальність проблеми. Повномасштабна війна в Україні спричинила глибокі соціальні трансформації, що торкнулися всіх сфер суспільного життя. Збройна агресія, масові переміщення населення, втрата житла, близьких, роботи та звичного способу життя призвели до зростання рівня тривожності, соціальної напруги, зниження довіри до інституцій і загального відчуття безпеки. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема зміцнення соціальної стійкості – здатності суспільства, громади та окремої особи адаптуватися до кризових подій, зберігати соціальні зв’язки, відновлювати ресурси й відчуття солідарності. Одним із ключових інструментів цього процесу виступає первинна соціальна профілактика, спрямована не лише на попередження

негативних соціальних явищ, а й на формування здорового, згуртованого, здатного до взаємопідтримки соціуму.

Сучасна соціальна політика України потребує нових стратегій, які б поєднували гуманітарний, психологічний, освітній та управлінський виміри. Первинна профілактика в цьому контексті постає як стратегічний ресурс соціальної стійкості, адже вона орієнтована не на реагування після виникнення проблеми, а на створення умов, що запобігають її появі. Йдеться про розвиток культури взаємодопомоги, формування довіри, підвищення соціальної компетентності та посилення соціального капіталу громади.

Метою цієї наукової розвідки є аналіз теоретичних підходів та практичних моделей пер-

винної соціальної профілактики у кризових умовах, а також визначення її ролі у забезпеченні соціальної стійкості населення України в період воєнного стану. У статті первинна соціальна профілактика розглядається не як окремих напрям соціальної роботи, а як комплексна стратегія підтримки соціальної стабільності, розвитку довіри, солідарності та колективної відповідальності, що визначають життєздатність українського суспільства у надзвичайних обставинах.

У дослідженні використано міждисциплінарний підхід, що поєднує соціологічний, філософський, психологічний та управлінський аналіз. Джерельну базу становлять нормативно-правові документи України (Закон «Про соціальні послуги», Державна соціальна стратегія до 2030 року), аналітичні звіти міжнародних організацій (UNDP, UNICEF, WHO, IOM, World Bank), а також дані соціологічних досліджень Інституту соціології НАН України, КМІС, Rating Group, що відображають соціальні наслідки війни, рівень довіри, тривожності та соціальної адаптації населення. Використано також емпіричні матеріали регіональних соціальних служб і громадських організацій Запорізької області, які впроваджують профілактичні програми для молоді, ветеранів та ВПО.

Міжнародні організації останнім часом дедалі активніше виокремлюють первинну соціальну профілактику як важливий компонент сталого розвитку. Зокрема, ВООЗ у рамках мети 3 Цілей сталого розвитку (SDG 3) – «Забезпечення здорового життя та сприяння благополуччю для всіх вікових груп» – підкреслює, що запобігання хворобам і забезпечення психічного здоров'я мають бути інтегрованими у політику охорони здоров'я та соціального захисту, а не лише у реагуванні після виникнення проблем.

ЮНЕСКО вже реалізує проекти в Україні, які безпосередньо адресують первинну профілактику психосоціальних ризиків у навчальних закладах: наприклад, проект «Support the Mental Health and Psychosocial Support (MHPSS) system in Ukraine» спрямований на здобуття психологічної стійкості учнями через шкільну підтримку та зміни у політиці освіти. core.unesco.org Також програма «Ukraine Teacher Professional Development Suite», яку

ЮНЕСКО впроваджує спільно з партнерами, включає компоненти навчання викладачів у галузі психосоціальної підтримки та соціально-емоційного навчання (SEL), аби забезпечити стійкість освітнього середовища й зменшити негативний вплив війни. core.unesco.org

ЮНІСЕФ у своїх звітах наголошує на тому, що діти, особливо ті, хто змушений жити в умовах безпеки притулків чи часто переживає повітряні тривоги, мають значно з підвищеним ризиком емоційних травм, порушень сну, навчальних перебоїв тощо. Наприклад, ЮНІСЕФ повідомляє, що в прикордонних та фронтних регіонах України діти проводять тисячі годин під землеробними укриттями, що суттєво впливає на їхнє психічне здоров'я і здатність навчатися. UNICEF Australia

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському науковому дискурсі поняття «первинна соціальна профілактика» набуває нового змісту у зв'язку з викликами воєнного часу. Вона розглядається не лише як система заходів, спрямованих на запобігання соціальним ризикам, а як інструмент формування соціальної стійкості, згуртованості та відновлення довіри в суспільстві.

Як зазначає К. Левченко, первинна профілактика у сфері соціальної роботи має не лише попереджувальну, а й ціннісно-орієнтовану функцію, формуючи у громадян установки на самопоміччю, солідарність та соціальну відповідальність. Науковиця підкреслює, що в умовах війни профілактична діяльність має бути спрямована не тільки на вразливі групи, а й на все населення – як засіб відновлення соціального капіталу, руйнованого війною (Левченко, 2024).

Згідно з позицією, висвітленою у збірнику тез «Згуртованість суспільства як основа національної безпеки» (Кривий Ріг, 2024), ефективна первинна профілактика в умовах кризового суспільства повинна інтегрувати соціальні, психологічні та освітні інструменти, спрямовані на підвищення рівня довіри до державних інституцій і формування культури взаємопідтримки. Саме ці аспекти визначають її стратегічну роль у забезпеченні соціальної стабільності.

Важливий внесок у розвиток цього напрямку належить І. Трубавіній, яка розглядає первинну профілактику як системну складову

соціальної політики, що передбачає раннє виявлення соціальних ризиків і формування середовища, здатного до саморегуляції. Дослідниця підкреслює, що в умовах воєнного стану профілактичні заходи мають реалізовуватися через мережу освітніх, культурних та громадських ініціатив, які поєднують формальну й неформальну освіту.

У публікаціях С. Стельмах («Соціальна послуга профілактики: комплекс заходів для повноцінного життя людей у складних обставинах», 2024) акцентується увага на інтегрованому підході до профілактики, що поєднує інституційні ресурси держави та громади. Авторка пропонує розглядати первинну профілактику як соціальну послугу, спрямовану на розвиток потенціалу особистості і громади, а не лише на уникнення ризиків.

У дослідженні Г. Чепурко та О. Клименко (Поведінкові стратегії соціальних груп в умовах воєнного часу, 2023) доведено, що ефективна профілактика має ґрунтуватися на аналізі поведінкових моделей різних соціальних груп і передбачати адаптивні інтервенції – від інформаційних кампаній до психоосвітніх програм, що зміцнюють соціальні зв'язки.

Усі ці підходи узгоджуються з рекомендаціями, викладеними у виданні Інституту соціології НАН України «Війна, суспільство, солідарність» (2022), де первинна профілактика визначається як елемент підтримки соціальної згуртованості, що сприяє зміцненню горизонтальних мереж взаємодопомоги та громадської активності.

Таким чином, сучасні українські дослідження формують цілісне уявлення про первинну соціальну профілактику як стратегічний напрям зміцнення соціальної стійкості, в основі якого – профілактика не лише ризиків, а й руйнівних соціальних тенденцій, спричинених війною: тривожності, апатії, дезорієнтації, недовіри.

Основна частина. Тож, ми визначаємо *первинну соціальну профілактику* як брендування соціальної поведінки населення, що здійснюється методами інформаційно-комунікативного, психоосвітнього та громадсько-активного впливу. Такий підхід передбачає створення позитивного образу соціально відповідальної, психологічно стійкої та солідарної поведінки як суспільної норми, яку

підтримують як державні інституції, так і громадські ініціативи. Первинна профілактика в цьому контексті виступає не лише як система запобіжних заходів, а як механізм формування соціального бренду доброчинності, взаємодопомоги та довіри, що інтегрує індивідуальні, групові й комунікативні практики. В умовах війни та післявоєнного відновлення саме така форма профілактики стає основою відновлення соціального капіталу і зміцнення морально-психологічної стабільності населення, перетворюючи профілактичну діяльність на інструмент соціального відродження.

У сучасному науковому дискурсі поняття соціальної стійкості (resilience) трактується як багатовимірна характеристика спроможності індивідів, спільнот і суспільства загалом адаптуватися до кризових викликів без втрати базових соціальних функцій і цінностей. Згідно з визначенням Програми розвитку ООН (UNDP, 2022), соціальна стійкість – це «здатність суспільства передбачати, реагувати, адаптуватися та відновлюватися після потрясінь, зберігаючи соціальну згуртованість і довіру до інституцій». Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) підкреслює, що resilience – це не лише результат реакції на кризу, а тривалий процес нарощування соціального капіталу, що забезпечує сталість розвитку. У підходах ВООЗ (WHO, 2023) соціальна стійкість пов'язується з ментальним здоров'ям, соціальною підтримкою та розвитком навичок саморегуляції, які дозволяють індивідам і громадам долати стрес і невизначеність.

У воєнний час соціальна стійкість виступає інтегральною характеристикою українського суспільства, яке проходить випробування на згуртованість, солідарність та здатність до самоорганізації. Її проявами є взаємодопомога у громадах, волонтерський рух, швидка адаптація систем освіти, охорони здоров'я та соціального захисту до нових умов. У цьому контексті первинна соціальна профілактика набуває стратегічного значення – вона стає механізмом відновлення довіри, громадської участі та соціальної згуртованості, спрямованим на попередження соціальної ізоляції, зниження тривожності, зміцнення горизонтальних зв'язків між громадянами.

Теоретичне підґрунтя цього процесу пов'язане з концепцією соціального капіталу,

розробленою П. Бурдье та Р. Патнемом. Бурдье (1986) визначав соціальний капітал як сукупність реальних і потенційних ресурсів, пов'язаних із мережею сталих відносин взаємного визнання. Патнем (2000) розглядав його як основу довіри й громадської участі, які формують спроможність суспільства діяти колективно. У цьому сенсі первинна профілактика виконує роль інвестиції в соціальний капітал, адже вона не лише запобігає кризам, а й відновлює соціальні зв'язки, необхідні для довготривалого відновлення та сталого розвитку.

Таким чином, первинна соціальна профілактика у воєнний період виступає ключовим ресурсом соціальної стійкості, що поєднує макрорівень державної політики з мікрорівнем індивідуальних і громадських практик взаємопідтримки, формуючи основу для поствоєнної реконсолідації суспільства.

Соціальні виклики воєнного часу істотно змінили конфігурацію соціального середовища України, створивши нові ризики для благополуччя населення та потребу в переосмисленні підходів до профілактичної роботи. Війна спричинила масштабну психологічну травматизацію, втрату близьких, розрив соціальних зв'язків, вимушене переміщення та нестабільність економічних умов, що у сукупності призводять до зниження рівня довіри до державних і суспільних інституцій. За даними ООН, близько 6 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами, а понад 14 мільйонів переживають наслідки тривалого стресу, пов'язаного з воєнними подіями (UNHCR, 2024). У таких умовах соціальна система змушена одночасно реагувати на нагальні потреби допомоги й формувати довгострокові механізми відновлення стійкості.

Особливої уваги потребує визначення нових цільових груп первинної соціальної профілактики, що з'явилися внаслідок війни. До них належать ветерани та їхні родини, які стикаються з труднощами психологічної адаптації та професійної реінтеграції; внутрішньо переміщені особи (ВПО), для яких характерні соціально-побутові втрати та криза ідентичності; діти та молодь, чия соціалізація відбувається в умовах тривоги, втрат і порушення освітнього середовища; освітяни та соціальні працівники, що працюють у стані емоційного виснаження, а також родини військовос-

лужбовців, які потребують підтримки у збереженні стабільного функціонування сім'ї. Кожна з цих груп потребує диференційованого профілактичного підходу, що поєднує психосоціальну підтримку, розвиток адапційних ресурсів і залучення до громадського життя.

У зв'язку з цим набуває актуальності парадигма раннього втручання на рівні громади, що передбачає виявлення соціальних ризиків на початковій стадії та мобілізацію місцевих ресурсів для їх подолання. Первинна профілактика в цьому контексті виступає як інструмент соціальної згуртованості, що об'єднує соціальні служби, громадські організації, освітні заклади та ініціативні групи мешканців у спільних діях, спрямованих на зміцнення довіри, солідарності та психологічної безпеки. Саме громада стає точкою відновлення соціального капіталу – простором, де формуються нові практики взаємодопомоги, реінтеграції та підтримки у кризових ситуаціях.

Таким чином, соціальні виклики воєнного часу окреслили потребу у переході від реактивних до превентивних моделей соціальної політики, де первинна профілактика стає ключовою умовою збереження соціальної стійкості та запобігання довготривалим деструктивним наслідкам війни.

Вивчення міжнародного досвіду доводить, що первинна соціальна профілактика у кризових суспільствах розглядається не лише як система заходів для зниження соціальних ризиків, а як інтегрована стратегія розвитку стійкості громад. Ключовим трендом останніх років є поєднання психосоціальної підтримки, розвитку громадської участі та побудови довіри в місцевих спільнотах. Саме таку модель реалізує Програма UNICEF «Building Resilience in Communities» (2022–2024), спрямована на формування адаптивних механізмів у громадах, що постраждали від конфліктів і стихійних лих. У межах цієї програми застосовується підхід *community-based resilience*, який поєднує роботу шкіл, місцевих органів влади та соціальних служб для створення безпечних освітніх і соціальних середовищ. Особлива увага приділяється роботі з молоддю – через менторські програми, клуби одноліткової підтримки, волонтерські ініціативи та мікрогранти для молодіжних проєктів.

Значний внесок у формування теоретичних засад первинної профілактики зробила ВООЗ через дослідження «Mental Health and Psychosocial Support in Emergencies» (WHO, 2023). У ньому наголошується, що превентивні дії у сфері психічного здоров'я мають бути інтегровані у систему громадського управління, а не залишатися прерогативою медичних установ. Основою таких підходів є раннє виявлення соціально-психологічних ризиків, підтримка сімей і соціальних мереж, а також розбудова інституційної спроможності громад для реагування на стресові події. WHO підкреслює важливість залучення соціальних працівників, педагогів і місцевих лідерів як ключових агентів профілактики, що дозволяє забезпечити сталість впливу після завершення кризової фази.

Важливим стратегічним документом для країн ЄС є Європейська рамка «Resilience Strategy 2030», ухвалена Європейською комісією у 2021 році. Вона визначає соціальну стійкість як здатність суспільства підтримувати базові функції, відновлювати довіру та зміцнювати соціальні зв'язки під час криз. Одним із її напрямів є розвиток місцевих профілактичних мереж, що об'єднують соціальні служби, освітні установи, НУО та приватний сектор у спільних діях із підвищення соціальної згуртованості. Такий підхід дозволив створити ефективні міжсекторальні практики профілактики у низці європейських країн, зокрема Хорватії, Литві, Чехії.

Ізраїльський досвід є показовим для умов постійних воєнних ризиків: тут функціонує система community-based interventions, що поєднує соціальну профілактику з елементами громадянської освіти. Місцеві центри «Resilience Centers» забезпечують менторство для сімей військових, психосоціальну підтримку дітей і профілактику емоційного вигорання освітян. Хорватія після воєн 1990-х років реалізувала масштабні програми молодіжної профілактики через мікрогранти ЄС та розвиток локальних волонтерських ініціатив, що сприяли відновленню довіри між громадами. Грузія, маючи схожий постконфліктний контекст, адаптувала модель профілактики до рівня місцевого самоврядування, створивши освітньо-соціальні платформи, де молодь бере участь у плануванні та реалізації громадських ініціатив.

Отже, міжнародні практики підтверджують, що первинна соціальна профілактика є ефективною лише тоді, коли ґрунтується на принципах децентралізації, партнерства та участі громади. Саме такий підхід забезпечує довготривалу соціальну стійкість, мінімізує ризики повторної травматизації та формує середовище взаємної підтримки, яке може слугувати взірцем для впровадження в Україні.

Повномасштабна війна в Україні радикально змінила соціальну структуру суспільства, спричинивши нові виклики у сфері соціальної профілактики. Від початку 2022 року державні інституції, міжнародні партнери та громадські організації розгорнули багаторівневу систему заходів, спрямованих на підтримку соціальної стійкості населення. Одним із ключових координаторів цієї діяльності виступає Міністерство соціальної політики України, яке впроваджує підхід «профілактика замість реагування», орієнтований на запобігання кризовим станам через розвиток місцевих сервісів і розбудову соціального капіталу. Згідно з офіційними матеріалами Мінсоцполітики (2023), соціальна послуга профілактики визначається як комплекс заходів, спрямованих на повноцінне життя людей, що перебувають у складних життєвих обставинах, і має бути доступною на рівні кожної громади.

Важливу роль у реалізації первинної профілактики відіграє також Міністерство освіти і науки України, яке інтегрує елементи соціальної згуртованості та психосоціальної підтримки в освітній процес. Через національну платформу «Всеукраїнська школа онлайн» та проекти партнерів – UNDP Ukraine, UNICEF і Save the Children – розгорнуто програми з підготовки педагогів до роботи з травмованими дітьми, розвитку навичок саморегуляції, попередження емоційного вигорання. Такі освітні ініціативи поєднують формальну й неформальну освіту, використовуючи інструменти арт-терапії, медіаосвіти, тренінгових технологій, дистанційних майстерень та індивідуального супроводу студентів і учнів.

В умовах війни розвиваються також громадські форми соціальної профілактики, зокрема діяльність ветеранських хабів, центрів психологічної допомоги, молодіжних просторів і хабів стійкості. У співпраці з UNDP, IREX, ГО «Карітас», «100% життя», «Голоси дітей»

та місцевими органами влади створюються безпечні простори, де мешканці прифронтових громад можуть отримати психологічну підтримку, консультації, взяти участь у тренінгах із розвитку навичок самопомоги. Одним із прикладів системного підходу є діяльність ГО «Наші Мрії» (Запоріжжя), що реалізує проекти ресоціалізації ветеранів і внутрішньо переміщених осіб через освіту, працевлаштування та арт-терапевтичні практики.

На регіональному рівні показовими є практики Запорізького національного університету та його структурних підрозділів, зокрема Центру соціальних ініціатив та Економіко-правничого фахового коледжу ЗНУ. Тут упроваджуються програми неформальної освіти, спрямовані на розвиток комунікаційної компетентності, емоційної стійкості й навичок громадянської активності серед молоді. У межах ініціатив Центру проводяться тренінги з кризової комунікації, воркшопи з медіаграмотності, інтегровані курси «Психологія війни» й «Соціальна адаптація ветеранів». Студентське самоврядування активно долучається до волонтерської діяльності: організовує благодійні акції, інформаційні кампанії, арт-заходи, спрямовані на зниження рівня тривожності та розвиток соціальної взаємопідтримки у студентському середовищі.

Таким чином, український досвід соціальної профілактики у воєнний час демонструє еволюцію від епізодичних ініціатив до системного підходу, який охоплює як державний, так і громадський сектори. Його особливістю є поєднання формальної освіти, неформальних практик і соціального партнерства, що забезпечує не лише реагування на виклики війни, а й поступове відновлення соціального капіталу, довіри та громадянської згуртованості.

Сучасна соціальна профілактика у воєнний час має виходити за межі традиційного розуміння як системи заходів реагування. Вона повинна стати стратегічною інвестицією у соціальну стійкість суспільства, що передбачає цілеспрямоване формування моделей поведінки, цінностей і практик взаємодії. У цьому контексті доцільно говорити про брендування соціальної поведінки – процес створення впізнаваних і привабливих для наслідування соціальних патернів, які підтримують

норми солідарності, довіри, самопомоги та взаємопідтримки.

Концепція моделі ґрунтується на взаємодії між державними, освітніми та громадськими інституціями, що формують єдиний простір соціальної профілактики. Вона передбачає багаторівневу структуру:

- індивідуальний рівень – розвиток емоційної компетентності, здатності до саморегуляції, критичного мислення, медіаграмотності;
- груповий рівень – організація тренінгів, майстерень, груп підтримки, спрямованих на посилення комунікації та спільного пошуку рішень;
- громадський рівень – створення інфраструктури соціальної згуртованості через локальні ініціативи, публічні кампанії, партнерські програми.

Особливістю запропонованої моделі є синергетичний підхід, що поєднує формальну освіту, неформальне навчання та комунікаційні стратегії. Її мета – не лише запобігти соціальним ризикам, а й зробити соціально відповідальну поведінку соціально престижною, тобто «брендованою» в суспільстві як ознаку зрілості, людяності та громадянської свідомості.

Реалізація моделі передбачає використання інноваційних інструментів соціального впливу, адаптованих до умов воєнного часу.

Соціальна реклама та інформаційні кампанії. Через візуальні та цифрові комунікації формується позитивний образ активного, стійкого громадянина, здатного до співпраці. Соціальні меседжі «Ти важливий», «Допомагати – це сила», «Разом витримаємо» повинні стати частиною медійного простору громад. У Запоріжжі, наприклад, такі ініціативи вже реалізуються студентськими медіагрупами при ЗНУ, які створюють відеоролики про волонтерство, підтримку ветеранів та молодіжні ініціативи.

Освітні програми з розвитку навичок стійкості (resilience training). Курси, розроблені у співпраці з психологами, педагогами, соціальними працівниками, включають модулі емоційної саморегуляції, тренінги стресостійкості, вправи з невербальної комунікації. Прикладом є впровадження програм психосоціальної підтримки у ВСП ЕПФК ЗНУ, де елементи resilience-тренінгів інтегруються у дисципліни «Психологія», «Соціальна робота» та «Громадянська освіта».

Арт-терапевтичні й культурні проекти як засоби психоемоційної профілактики. Такі практики сприяють емоційному розвантаженню, відновленню відчуття безпеки та сенсу. Арт-платформи на базі закладів освіти («Творчі вечори стійкості», «Коло довіри») поєднують творчість, музику, літературу з методами психотерапевтичної підтримки. У Запоріжжі такі ініціативи реалізуються у партнерстві з благодійним фондом «Голоси дітей» і Центром соціальних ініціатив ЗНУ.

Цифрові інструменти соціальної профілактики. Використання технологій дозволяє масштабувати вплив. Це можуть бути Telegram-боти довіри, які надають первинну психологічну допомогу, онлайн-тренінги з безпечної поведінки, VR-сценарії емпатії, що дозволяють студентам і волонтерам моделювати соціально значущі ситуації – наприклад, спілкування з травмованими людьми, допомогу переселенцям.

Локальні ініціативи в громадах. Ключову роль відіграють саме громади, які формують горизонтальні зв'язки. У Запоріжжі в цьому напрямі діють проекти «Наші Мрії», «Разом до Перемоги», студентські волонтерські групи ЗНУ. Їхня діяльність орієнтована на підвищення соціальної згуртованості через практики взаємодопомоги, колективну творчість, спортивні та освітні події.

Запропонована модель має на меті створити довготривалий соціальний ефект, який полягає у зміцненні стійкості, зменшенні соціальної напруги, розширенні горизонтів участі громадян у суспільному житті.

На індивідуальному рівні очікується підвищення емоційної стабільності, зниження рівня тривожності, розвиток навичок саморегуляції та самопомоги. Людина, яка володіє цими навичками, здатна не лише краще адаптуватися до кризових ситуацій, а й підтримувати інших.

На груповому рівні результатом стане активізація спільнот, зростання ролі взаємодопомоги, формування культури командної роботи та довіри. Такі зміни особливо важливі в освітньому середовищі, де молодь навчається соціальної взаємодії, емпатії та відповідальності.

На рівні громади очікується зниження соціальної напруги, підвищення рівня участі у локальних ініціативах, розвиток культури

взаємопідтримки, зміцнення соціального капіталу. Соціальні індикатори ефективності включають кількість учасників профілактичних заходів, відсоток залучених до волонтерства, рівень довіри до місцевих інституцій, а також зростання громадської активності в опитуваннях.

Висновки. Таким чином, брендування соціальної поведінки можна вважати ключовим концептом сучасної первинної соціальної профілактики. Його сутність полягає у створенні стійких символічних моделей соціальної взаємодії, які підсилюють відчуття спільності та сенсу. У воєнних умовах така стратегія перетворюється на фактор національної безпеки – адже зміцнення соціальної стійкості населення стає запорукою збереження державності, людяності та солідарності навіть у найскладніші часи.

Крім того, в умовах воєнного стану та соціальної турбулентності вектор соціальної політики України поступово зміщується від реактивних до проактивних стратегій. Якщо раніше домінував підхід, орієнтований на надання допомоги після настання кризових подій – безробіття, втрати житла, травм чи соціальної дезадаптації, – то нині дедалі більшої актуальності набуває модель запобігання соціальним ризикам. Така трансформація відповідає європейським тенденціям «preventive social work» і базується на усвідомленні, що своєчасне виявлення проблем, посилення соціальної згуртованості та розвиток навичок самопомоги є економічно та етично більш ефективними, ніж реагування на вже наявні кризи.

У цьому контексті соціальна допомога трансформується у систему соціальної профілактики, спрямовану на створення умов, у яких ризики маргіналізації, соціального вигорання, девіантної поведінки чи психологічної дестабілізації мінімізуються завдяки розвитку локальних ресурсів спільнот. Такий підхід охоплює як інституційні механізми – удосконалення нормативно-правових засад, соціальне партнерство, інтеграцію профілактичних послуг у громадах, – так і ціннісні орієнтири, пов'язані з формуванням культури раннього втручання, взаємної підтримки й довіри.

Відтак, сучасна соціальна профілактика в Україні має подвійний вимір: інституційний,

який забезпечує стабільність системи соціального захисту, та поведінковий, який формує нову соціальну етику відповідальності. Саме цей перехід від допомоги до попередження

створює умови для побудови стійкого суспільства, здатного адаптуватися до криз і одночасно підтримувати високий рівень соціального капіталу навіть у надзвичайних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О. В. Соціальна профілактика як ключовий напрям соціальної політики: виклики і перспективи. *Соціальна робота і освіта*. Т. 9, № 3. 2022. 7–14.
2. Бойко Г.В., Бутченко Т.І., Ширококова О.О. Арт-терапія як інструмент тренінгових технологій у соціальній роботі в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса. Вип. 2 (151). 2025. 51–59.
3. Всесвітня організація охорони здоров'я *Mental Health and Psychosocial Support in Emergencies: What Should Humanitarian Health Actors Know?* Geneva: WHO. 2025. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789953025582>
4. Інститут соціології НАН України *Соціальна стійкість українського суспільства в умовах війни: аналітична доповідь*. Київ : ІС НАНУ. 2024. 78 с.
5. Міністерство соціальної політики України *Соціальна послуга профілактики – це комплекс заходів, спрямованих на повноцінне життя людей, що опинилися у складних обставинах*. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/sotsialna-posluha-profilaktyku-tse-kompleks-zakhodiv-spryamovanykh-na-povnotsinne-zhyttya-ludef-shcho-opynylsya-u-skladnykh-obstavynakh>
6. Національний інститут стратегічних досліджень *Підтримка ментального здоров'я в часи війни: виклики та рішення*. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny>
7. Левченко К. Б. Соціальна згуртованість та первинна профілактика як чинники стабільності суспільства у кризових умовах. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції «Згуртованість суспільства в умовах війни»*. Кривий Ріг. 2024. С. 45–49.
8. UNICEF Strategic Plan 2022–2025. Renewed ambition towards 2030. New York: UNICEF. 2022. 24 p.
9. Стельмах С. С. Соціальна профілактика як інструмент підтримки сімей у кризових ситуаціях. *Вісник соціальної роботи і освіти*. № 2(10). 2023. 112–119.
10. Трубавіна І. М Соціальна профілактика в умовах війни: акценти соціальної роботи з громадами. *Збірник тез «Згуртованість суспільства в умовах війни»*. Кривий Ріг. 2024. 60–63.
11. Чепурко Г. В., Клименко О. В. Поведінкові стратегії у кризових умовах: соціально-психологічні аспекти профілактики ризиків. *Інститут соціальної та політичної психології НАПН України*. Київ. 2023. 120 с.
12. Bourdieu, P. *The Forms of Capital*. In: Richardson, J. (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York : Greenwood. 1986. 241-258.
13. OECD Resilience Strategies 2030: *Building Inclusive and Sustainable Societies*. Paris : OECD Publishing. 2023. 204 p.
14. Putnam, R. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon & Schuster. 2000. 34 p.
15. Teach for Ukraine Impact Report 2025. Kyiv. 30 p.
16. United Nations Development Programme. *Resilience and Recovery Framework for Ukraine*. Kyiv: UNDP. 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine/united-nations-development-programme-ukraine-recovery-framework>
17. UN Women Ukraine ALLIANCE FOR GENDER-RESPONSIVE AND INCLUSIVE RECOVERY. Kyiv. 2025. 23 p.
18. WHO Int. *Strengthening Community Mental Health Services in Ukraine: Early Recovery Report*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. 2024. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/19-01-2024-strengthening-community-based-mental-health-in-ukraine--learning-from-italy>

REFERENCES:

1. Bezpalko, O. V. (2022). *Social prevention as a key direction of social policy: Challenges and prospects*. *Social Work and Education*, 9(3), 7–14.
2. Boiko, H. V., Butchenko, T. I., & Shyrobokova, O. O. (2025). Art-terapiia yak instrument treninhovykh tekhnolohii u sotsialnii roboti v umovakh voiennoho stanu [Art therapy as a tool of training technologies in social work under martial law]. *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy*, 2(151), 51–59. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-2-8>
3. World Health Organization. (2022). *Mental health and psychosocial support in emergencies: What should humanitarian health actors know?* Retrieved from <https://www.who.int/publications/i/item/9789953025582>

4. Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. (2024). Sotsialna stiikist ukrainskoho suspilstva v umovakh viiny [Social resilience of Ukrainian society during the war: Analytical report]. Kyiv: IS NASU.
5. Ministry of Social Policy of Ukraine. (2024). Sotsialna posluha profilaktyky [Social prevention service: a set of measures aimed at ensuring full life for people in difficult circumstances]. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/sotsialna-posluha-profilaktyky-tse-kompleks-zakhodiv-spryamovanykh-na-povnotsinne-zhyttya-lyudey-shcho-opynylysya-u-skladnykh-obstavynakh>
6. National Institute for Strategic Studies. (2024). Mental health support during the war: Challenges and solutions. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viiny>
7. Levchenko, K. B. (2024). Sotsialna zghurtovanist ta pervynna profilaktyka yak chynnyky stabilnosti suspilstva u kryzovykh umovakh [Social cohesion and primary prevention as factors of societal stability in crisis conditions]. In *Cohesion of society in wartime: Conference proceedings* (pp. 45–49). Kryvyi Rih.
8. UNICEF. (2022). *Strategic Plan 2022–2025. Renewed ambition towards 2030*. Retrieved from <https://www.unicef.org>
9. Stelmakh, S. S. (2023). Sotsialna profilaktyka yak instrument pidtrymky simey u kryzovykh sytuatsiiakh [Social prevention as a tool for supporting families in crisis]. *Social Work and Education*, 10(2), 112–119.
10. Trubavina, I. M. (2024). Sotsialna profilaktyka v umovakh viiny [Social prevention in wartime: Priorities for community social work]. In *Cohesion of society in wartime: Conference proceedings* (pp. 60–63). Kryvyi Rih.
11. Chepurko, H. V., & Klymenko, O. V. (2023). Povedinkovi stratehii u kryzovykh umovakh: sotsialno-psykholohichni aspekty profilaktyky ryzykiv [Behavioral strategies in crisis conditions: Socio-psychological aspects of risk prevention]. Institute for Social and Political Psychology.
12. Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
13. OECD. (2023). *Resilience Strategies 2030: Building inclusive and sustainable societies*. OECD Publishing.
14. Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
15. Teach for Ukraine. (2025). *Impact Report 2025*. Kyiv.
16. United Nations Development Programme. (2024). *Resilience and Recovery Framework for Ukraine*. Retrieved from <https://www.undp.org/ukraine/united-nations-development-programme-ukraine-recovery-framework>
17. UN Women Ukraine. (2025). *Alliance for gender-responsive and inclusive recovery*. Kyiv.
18. World Health Organization Regional Office for Europe. (2024). *Strengthening community mental health services in Ukraine: Early recovery report*. Retrieved from <https://www.who.int/europe/news/item/19-01-2024-strengthening-community-based-mental-health-in-ukraine--learning-from-italy>

Дата надходження статті: 07.11.2025

Дата прийняття статті: 25.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025